

DOI: 10.7251/PSY0514005M UDK 613.81/.83:615.21

## KARAKTERISTIKE LIČNOSTI OSOBA OVISNIKA O HEROINU U PRELAZNOM PERIODU IZMEĐU ADOLESCENCIJE I RANE ODRASLE DOBI

Mitra Mirković Hajdukov<sup>1</sup>,  
Tamara Efendić Spahić<sup>2</sup>,  
Rusmir Softić<sup>1</sup>,  
Elvir Bećirović<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Klinika za psihijatriju, Univerzitetski klinički centar Tuzla  
<sup>2</sup>Filozofski fakultet u Tuzli, Univerzitet u Tuzli

Originalni naučni rad

### Sažetak

UVOD: Signifikantno je povećana zloupotreba psihoaktivnih sredstava među mladom populacijom u poslijeratnom periodu u BiH, što je ekvivalent i porastu broja ovisnika o opijatima (heroin), uključenih u program liječenja bolesti ovisnosti.

CILJ: je utvrditi da li postoji i kakva je povezanost karakteristika ličnosti sa nastankom ovisnosti o heroinu

METODE: Ispitivanje je provedeno na uzorku od 160 ispitanika, podijeljenih u dvije grupe, eksperimentalnu i kontrolnu. U eksperimentalnoj grupi je ispitano 61 ovisnika o heroinu, liječenih na Klinici za psihijatriju UKC Tuzla, a uzorak kontrolne grupe je sačinjen od 99 ispitanika, studenata Elektrotehničkog i Filozofskog fakulteta Univerziteta u Tuzli, nekonzumenata psihoaktivnih supstanci. Uzorak je testiran pomoću Minesota multifaznog inventara ličnosti (MMPI). Za potrebe ovog istraživanja izdvojene su skale depresivnosti, psihastenije i psihopatske devijacije. Testiranje pretpostavki izvršeno je pomoću diskriminativne analize.

REZULTATI: Prosječna dob ispitanika kontrolne grupe bila je 21,46±1,95 godina dok je prosječna dob ispitanika eksperimentalne grupe bila 27,66±2,48 godina. Prema spolu uzorak je činilo 107 muškaraca (41 u eksperimentalnoj i 66 u kontrolnoj grupi) i 53 žene (20 u eksperimentalnoj i 33 u kontrolnoj grupi). Dobiveni rezultati ukazuju na postojanje statistički značajnih razlika u karakteristikama ličnosti ovisnika o heroinu i studentske populacije, nekonzumenata psihoaktivnih supstanci. Wilksova  $\lambda$  diskriminantne funkcije je pokazala kako postoji statistički značajna razlika između heroinskih ovisnika i kontrolne skupine (Wilksova  $\lambda=0.464$ ;  $p=0.001$ ) te ukazuje da je diskriminativna snaga diskriminativnih funkcija umjereno visoka. Ispitanici se najviše razlikuju prema obilježju viših prosječnih rezultata na skalama depresije, psihopatske devijacije i psihastenije unutar grupe ispitanika koji konzumiraju opijate, pri čemu je depresija bolji diskriminativni faktor heroinske ovisnosti, što su pokazala i dosadašnja istraživanja koja ukazuju da su konzumiranje i zloupotrebi psihoaktivnih supstanci sklonije osobe sa depresivnim, anksioznim i psihopatskim karakteristikama ličnosti.

ZAKLJUČAK: Rezultati su pokazali da postoji povezanost karakteristika ličnosti sa nastankom ovisnosti, tj. da su depresivnost, anksioznost i psihopatska devijacija najčešći psihički poremećaji koji su u komorbiditetu sa ovisnošću o heroinu.

**Ključne riječi:** heroinska ovisnost, karakteristike ličnosti, anksioznost, depresija, psihopatska devijacija

## UVOD

Upotreba psihoaktivnih supstanci s ciljem izmjene percepcija, emocionalnih stanja i ponašanja, česta je među mladima u savremenom društvu. Sa kliničkog i teorijskog aspekta, važno je razlikovati eksperimentiranje psihoaktivnim supstancama koje je dio normalnog razvoja adolescenata, od zloupotrebe i ovisnosti (1). Adolescenti su najranjivija dobna skupina za razvoj problema u vezi sa zloupotrebom psihoaktivnih tvari. Često je istodobna sa drugim psihijatrijskim stanjima, kao što su depresivni i anksiozni poremećaji, a često je povezana i sa poremećajima ličnosti (2).

Prema podacima Zavoda za javno zdravstvo FBiH (1998, 1999, 2000) za Bosnu i Hercegovinu, u periodu nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma 1995. godine, ovaj problem postaje sve veći jer se iz godine u godinu prati porast broja novih konzumenata psihoaktivnih supstanci, kao i broja osoba koje su već postale ovisne. Do sredine šezdesetih godina na području BiH problem ovisnosti o drogama praktično nije ni postojao ili se smatrao beznačajnim i zanemarljivim. Prema izvještaju Saveznog zavoda za zdravstvenu zaštitu bivše Jugoslavije, u BiH je 1975. godine bilo registrovano samo 90 narkomana (od 2398 registrovanih u cijeloj zemlji). Deset godina kasnije prema istom izvoru, u BiH je bilo oko 1000 narkomana. Aktuelni podaci za BiH nedostaju ali je pretpostavka da je ovaj broj danas mnogo veći. U BiH je nakon rata izvršeno niz istraživanja o rasprostranjenosti zloupotrebe psihoaktivnih supstanci u populaciji mladih. Studija UNDP (2000), urađena među mladima u Federaciji BiH, na uzorku od ukupno 500 ispitanika, pokazuje da je njih 6% probalo marihuanu, 2% heroin i kokain i 2% ekstazi.

U Tuzlanskom Kantonu u sklopu projekta „Reci droga NE“, obavljeno je anketiranje na uzorku od 1000 srednjoškolaca, gdje

12% njih izjavljuje da je probalo neku od psihoaktivnih supstanci, dok je na uzorku od 900 učenika osnovnih škola, 3,1% probalo neka od sredstava ovisnosti. U istraživanju Koalicije „Zajedno“ u 2004. godini na uzorku od 1.050 mladih iz 9 gradova u BiH, dobijeni su podaci koji govore o 12 do 17,2% mladih koji imaju iskustva sa drogom (5).

Heroinski ovisnici na području TK prema iskustvima iz dosadašnjeg liječenja svoj put prema toj najtežoj drogi u skoro 80% slučajeva započinju s kanabisom, u prosjeku u 16. godini života. Znatno ih broj u 17. i 19. godini života uzima MDMA (ecstasy) i amfetamin (speed), a zatim između 19. i 20. godine života obično prvi put probaju heroin. Redovito uzimanje, praćeno gubitkom kontrole u prosjeku se javlja u 22. godini života kada oko 70% ovisnika već ima iskustvo s intravenskim uzimanjem opijatskog sredstva. U prosjeku se na prvo liječenje javljaju nakon 4-5 godina uzimanja heroina (6).

**Heroin** se smatra najopasnijom drogom, sa najjačim svojstvom stvaranja ovisnosti poznatim do danas. Izaziva pojavu ovisnosti u 97% osoba, već nakon uzimanja u trajanju kraćem od dvadesetak dana (7).

Prema podacima EMCDDA (2002), procjenjuje se da u Evropi ima 1,5-2 miliona korisnika teških droga. Opijatski tip ovisnosti najprisutniji je među ovisnicima i čini oko 90% populacije koja dođe na liječenje (9).

Prema DSM-5 (2013) termin „ovisnost“ se ne koristi kao dijagnostički termin iako je uobičajeno korištenje ovog termina u mnogim zemljama sa ciljem opisa teških problema vezanih za kompulsivnu i habitualnu upotrebu supstanci. U svakom slučaju za postavljanje dijagnoze ovisnosti o PAS neophodno je da u razdoblju od jedne godine budu zastupljeni simptomi iz domena psihičkog, fizičkog i socijalnog segmenta (11).

## **Ličnost narkomana**

Odnos čovjeka i droge može da bude trostruk, neko u toku života ne uzme nikada drogu, drugi uzmu ali ne postaju narkomani, a treći probaju drogu i postanu narkomani (12). Narkomani su osobe koje nisu u stanju da podnesu životne teškoće, da duže čekaju na zadovoljenje svojih potreba, da se potrude da bi postigle uspjeh ili poštovanje drugih. Teško podnose svaku bol, tenziju ili napetost. Njihovo samopoštovanje obično je nisko. Uživanje droge je simptom poremećaja ličnosti (najčešće narcisoidne i antisocijalne) i bježanja iz, za tu osobu, neprihvatljive životne realnosti (13). Kecmanović (1986) u opisivanju ličnosti zavisnika navodi da se radi o neusklađenim ličnostima, čija su iskustva u prošlosti prožeta dugotrajnim osujećenjima, odbacivanjima, emocionalnim zanemarivanjem, nedosljednim stavovima roditelja i drugih osoba. Prema psihoanalitičkom shvatanju, nivo tolerancije na frustraciju kod zavisnika o drogama izraženo je nizak, zato posezanje za drogom predstavlja sredstvo za oslobađanje od frustracije, redukovanje emocionalne napetosti, stišavanje negativnih emocija ili želja za osvetom i trenutni osjećaj sigurnosti. Nepovoljni uslovi socijalizacije ispunjeni osjećanjima potreba, odbacivanjima, vode ka generisanju doživljaja bespomoćnosti, stavova samoodbacivanja, osjećanja usamljenosti, doživljaja otuđenosti, usamljenosti i bespomoćnosti, doživljaja egzistencijalne praznine i beznađa sopstvenog života, te gubitka doživljaja smislenosti i svrsishodnosti (15). Teško je generalizirati karakteristike ličnosti koje predstavljaju faktor predispozicije za početak i kontinuirano uživanje droga, ipak je utvrđeno da postoje neke od karakternih osobina kao što su prestrašenost, pretjerana osjetljivost, osjećaj manje vrijednosti, labilnost raspoloženja, zatvorenost u sebe, poteškoće u uspostavljanju kontakata sa drugim osobama koje u određenoj mjeri predstavljaju faktore predispozicije za uživanje droga (16). Psihoanalitičari

smatraju da je ovisnost o psihoaktivnim tvarima uslovljena i određenim karakteristikama ličnosti narkomana. Premorbidno se spominju depresivne, neurotske, agresivne, sadomazohističke, sociopatske, emocionalno i psihoseksualno nezrele osobine ličnosti ovisnika (17).

Neka istraživanja otkrivaju samoubilački mentalitet narkomana te u prilog ovome ide visok procenat depresivnih osoba među narkomanima za koje se tvrdi da svoje samodestruktivne težnje ispoljavaju kroz odloženi suicid putem intoksikacija psihoaktivnim supstancama (18).

U slučaju bolesti zavisnosti 60-70% alkoholičara mogu da se uvrste u neki od poremećaja ličnosti a čak 70-90% narkomana imaju poremećaj ličnosti (19). Hasanović (2012) navodi da ovisnici često imaju tzv. „dvojni“ dijagnozu, tj. uz ovisnost imaju primarno neki drugi psihički poremećaj kojeg nisu svjesni i zbog kojeg najčešće postaju ovisnici pokušavajući riješiti te unutrašnje probleme ilegalnim uzimanjem zabranjenih psihoaktivnih supstanci. Klinička slika duševnog poremećaja ovisnika o opijatima se pojavi u punom svjetlu kada se eliminiše opijatska ovisnost i ponašanje uzrokovano zloupotrebom opijata (16). Zloupotreba supstanci može dovesti do fenomena sličnih depresiji (10). Prema nekim pokazateljima jedna od sedam osoba na planeti ima depresivni poremećaj (21).

## **CILJ RADA:**

Cilj ovog istraživanja je bio ispitati povezanost karakteristika ličnosti sa nastankom ovisnosti o heroinu.

## **ISPITANICI I METODE:**

Istraživanje je provedeno u periodu jun 2012.-januar 2013. godine, na uzorku kojeg je činilo 160 ispitanika, podijeljenih u dvije grupe, eksperimentalnu i kontrolnu. Istraživanje je dijelom provedeno u kliničkim uslovima na uzorku od 61 ispitanika, ovisnika o heroinu, koji su uključeni u program liječenja bolesti ovisnosti na Klinici za psihijatriju UKC

Tuzla, i koji su činili eksperimentalnu skupinu u istraživanju, a dijelom u obrazovnim institucijama, na uzorku od 99 ispitanika, studenata Elektrotehničkog fakulteta u Tuzli i različitih studijskih odsjeka Filozofskog fakulteta Univerziteta u Tuzli, koji su činili kontrolnu skupinu. Ispitanici eksperimentalne grupe, su testirani kontrolom urina na ostale psihoaktivne supstance, te je među onima koji su ispunjavali kriterije, odabrano 61 ovisnika od ukupno 220 liječenih ovisnika o heroinu koji su uključeni u program liječenja bolesti ovisnosti na Klinici za psihijatriju UKC Tuzla. Isključujući faktori su bili: postojanje psihotičnog komorbiditeta, konzumacija ili postojanje ovisnosti o nekim drugim psihoaktivnim supstancama i alkoholu, postojanje somatskih bolesti, dobna granica ispod 18 i iznad 30 godina, neprihvatljiv broj izostalih odgovora (više od 5). Isključujući faktori kod testiranja kontrolne grupe su bili: postojanje ovisnosti o alkoholu ili psihoaktivnim supstancama, dobna granica ispod 18 i iznad 30 godina, neprihvatljiv broj izostalih odgovora (više od 5).

Prema karakteristikama uzorak je prigodan, što znači da je zasnovan na biranju onih članova populacije, u našem slučaju studenata, koji su dostupni, odnosno raspoloživi.

Prosječna dob ispitanika kontrolne grupe bila  $21,46 \pm 1,95$  godina dok je prosječna dob ispitanika eksperimentalne grupe bila  $27,66 \pm 2,48$  godina.

Kada je u pitanju struktura uzorka prema spolu uzorak je činilo 107 muškaraca (41 u eksperimentalnoj i 66 u kontrolnoj grupi) i 53 žene (20 u eksperimentalnoj i 33 u kontrolnoj grupi).

Uzorak je testiran pomoću MMPI-202 (Minnesota multifazni inventar ličnosti) koji je višedimenzionalni test ličnosti, tipa upitnika koji se u originalnoj verziji sastoji od 566 tvrdnji koje se sadržinski mogu razvrstati na 26 tema. Za razliku od drugih instrumenata za procjenu ličnosti koja za polaznu osnovu imaju neku teoriju ličnosti, a metodološku bazu konstrukt validnosti,

MMPI je čisto empirijski instrument, čija je isključiva osnova psihijatrijska praksa, odnosno Kraepelinov dijagnostički nozografski sistem. MMPI-202 je skraćena modifikovana verzija, standardizirana i prilagođena za našu populaciju. To je instrument koji je namijenjen otkrivanju psihopatoloških odstupanja u doživljavanju, mišljenju i ponašanju osobe. Sastoji se iz 210 ajtema svrstanih u 15 skala, od čega su 3 skale za utvrđivanje validnosti protokola, 8 skala su kliničke skale a ostale 4 skale u dodatne skale (22). Prve 3 skale, su skale validnosti i to: L-skala; skala svjesnog laganja, F-skala; skala rijetkih pojava i K-skala; skala odbrambenog stava prema testiranju. Kliničke skale su: Hs-skala hipohondrijaze, D-skala depresivnosti, Hy-skala histerije, Pd-skala psihopatske devijacije, Pa-skala paranoje, Pt-skala psihastenije, Sc-skala bizarnih i neobičnih odgovora i Ma- skala hipomanije. Ostale 4 skale su dodatne skale: Si- skala socijalne introverzije-ekstraverzije, An-skala anksioznosti, Ag-skala agresivnosti i Ci-skala koja označava listu kritičnih ajtema.

Za potrebe ovog istraživanja korištene su skale depresivnosti, psihastenije i psihopatske devijacije.

Ajtemi uključeni u skalu depresije odnose se na subjektivno osjećanje depresije, motornu usporenost, mentalnu apatiju i otežano obavljanje fizičkih radnji, te na bazično izražene karakteristike ličnosti koje se u situaciji realnih teškoća, pojačavaju. Visoki skorovi na skali ukazuju na pesimizam, bespomoćnost, beznadežnost, osjećaj neadekvatnosti, nesigurnost, kod povučениh, inhibiranih, stidljivih, rezervisanih ali i razdražljivih i rigidnih osoba. Moguća je sklonost ka samokažnjavanju i samooptužujuće ideje.

Skala psihopatske devijacije ukazuje na opšti nivo socijalne prilagođenosti. Povišeni skorovi ukazuju na prisustvo problema sa u odnosima autoritetom, porodicom, prijateljima, nisku toleranciju na frustracije, agresivnost, impulsivnost, buntovno ponašanje, otuđenost,

neodgovornost, nedostatak sklonosti ka učenju iz iskustva i korigovanju svojih neprilagođenih reakcija, sklonost ka zloupotrebi alkohola i droga.

Skala psihastenije mjeri anksioznost i ruminativnu sumnju i ukazuje na prisustvo napetosti, neodlučnosti, opsesivne zabrinutosti, straha, strepnje, sujeverja, rigidnosti, nesigurnosti, i neodlučnosti. Takođe ukazuje na teškoće u socijalnim relacijama, zabrinutost u pogledu prihvatanja od strane drugih, prisustvo tenzije koja onemogućava izvršavanje svakodnevnih obaveza i zadataka (22).

Podaci su obrađeni i analizirani uz pomoć statističkog softvera SPSS 17.0. primijenili smo diskriminativnu analizu koja je multivarijantni statistički postupak kojim se na osnovu skupa diskriminativnih varijabli, utvrđuje pripadnost ispitanika u dvije ili više grupa.

### REZULTATI

U tabeli 1 prikazani su opisni pokazatelji za varijable depresivnosti, psihastenije i psihopatske devijacije mjerene instrumentom MMPI a s obzirom na grupu kojoj ispitanici pripadaju (kontrolna grupa i eksperimentalna grupa).

*Tabela 1.*

Opisni pokazatelji za varijable depresivnosti, psihastenije i psihopatske devijacije

Skala		M	S.D.	Z <sub>skew.</sub>	Z <sub>kurt.</sub>	Min.	Maks.
Depresivnost	E.G.	76,39	20,05	3,85	-1,04	38	112
	K.G.	46,39	14,20				
Psihastenije	E.G.	66,25	16,14	2,32	-0,87	35	99
	K.G.	51,98	12,43				
Psihopatske devijacije	E.G.	67,44	11,72	1,02	-1,95	40	91
	K.G.	48,53	11,47				

Iz navedenih opisnih pokazatelja vidi se da su ispitanici iz eksperimentalne grupe na skali depresivnosti postizali prosječni rezultat 76.39±20.05 dok su ispitanici kontrolne grupe postizali prosječni rezultat 46.39±14.20.

Na skali psihastenije ispitanici eksperimentalne grupe postizali su prosječni rezultat 66.25±16.14 dok su ispitanici kontrolne grupe postizali prosječni rezultat 51.98±12.43. Na skali psihopatske devijacije ispitanici eksperimentalne grupe postizali su prosječni rezultat 67.44±11.72 a ispitanici kontrolne grupe 48.53±11.47. Mjere asimetrije i spljoštenosti svih navedenih varijabli ukazuju na asimetričnu distribuciju rezultata.

Kod 14% ispitanika eksperimentalne grupe i 67,3% ispitanika kontrolne grupe nema karakteristika depresije, kod 30% ispitanika eksperimentalne i kod 27,6% ispitanika kontrolne grupe rezultati

ukazuju na depresivne karakteristike ličnosti dok 56% ispitanika eksperimentalne grupe i 5.1% ispitanika kontrolne grupe postiže rezultate koji ukazuju na patološku pojavu.

Kod 8.2% ispitanika eksperimentalne grupe i 56.6% ispitanika kontrolne grupe nema karakteristike psihopatske devijacije, kod 42.6% ispitanika eksperimentalne i kod 38.4% ispitanika kontrolne grupe rezultati ukazuju na karakteristike ličnosti dok 49.2% ispitanika eksperimentalne grupe i 5.1% ispitanika kontrolne grupe postiže rezultate koji ukazuju na patološku pojavu.

Kod 16,4% ispitanika eksperimentalne grupe i 45,5% ispitanika kontrolne grupe nema karakteristika psihastenije, kod 39.3% ispitanika eksperimentalne i kod 45.5% ispitanika kontrolne grupe rezultati ukazuju na karakteristike ličnosti dok 44.3% ispitanika eksperimentalne grupe i

9.1% ispitanika kontrolne grupe postiže rezultate koji ukazuju na patološku pojavu.

Kako bi ispitali pretpostavku da postoji statistički značajna razlika u karakteristikama ličnosti ovisnika o heroinu (eksperimentalna skupina) i studentske populacije (kontrolna skupina) na multivarijantnom nivou koristili smo diskriminativnu analizu. Preliminarnim analizama utvrđeno je da su sve pretpostavke za diskriminativnu analizu zadovoljene pri čemu je veličina uzorka dovoljno velika kako narušavanje pretpostavke o normalnosti distribucije ne predstavlja prepreku. Za provjeru

homogenosti korišten je Box M test, koji je bio značajan (18.68;  $p=0,006$ ) što označava narušavanje navedene pretpostavke. Međutim uzmemo li u obzir pretjeranu osjetljivost Box M testa, poduzorkovanje i veličinu uzorka nastavili smo diskriminativnom analizom. Strukturna matrica je robusna na prisustvo kolinearnosti zbog čega je ista izabrana za prezentovanje rezultata. Veće apsolutne vrijednosti diskriminativnog koeficijenta bolje odražavaju diskriminativni karakter prediktora između eksperimentalne i kontrolne grupe. Rezultati analize prikazani su u tabeli 2.

*Tabela 2.*

Rezultati diskriminativne analize								
F	$\lambda$	% varijanse	Kumulativni % varijanse	$r_c$	Wilksova $\lambda$	$\chi^2$	df	p
1	1.154	100	100	0.732	0.464	120.07	3	0.0001

Kao što se može vidjeti iz tabele 2, postoji statistički značajna razlika u karakteristikama ličnosti ovisnika o heroinu (eksperimentalna grupa) i studentske populacije (kontrolna grupa) na multivarijantnom nivou. Utvrđeno je postojanje jedne diskriminantne funkcije, što je u skladu s očekivanim jer u analizi učestvuju dvije grupe, pri čemu funkcija objašnjava 100% ukupne međugrupne varijanse. Kvadrirana kanonička korelacija ( $r_c$ ) pokazuje da diskriminativna funkcija objašnjava 73.2% varijacije unutar grupirajuće varijable, odnosno da li ispitanici pripadaju eksperimentalnoj ili

kontrolnoj grupi ispitanika. Wilksova  $\lambda$  diskriminantne funkcije je umjereno visoka (Wilksova  $\lambda=0.464$ ) te ukazuje da varijable u određenoj mjeri doprinose u razlikovanju grupa, odnosno da je diskriminativna snaga diskriminativnih funkcija umjereno visoka.  $\chi^2$  test za funkciju 1 je statistički značajan,  $\chi^2=120.07$ ,  $p<0.01$ . Ovaj pokazatelj dokazuje da je diskriminativni model značajan, odnosno da su mjere adekvatne i umjereno dobri prediktori pripadnosti grupi ovisnika o heroinu i studentske populacije.

*Tabela 3.*

Matrica strukture diskriminativnog faktora i projekcije centroida na diskriminativnu funkciju

Prediktor	Korelacija sa DF	Grupa	Projekcija centroida
Depresija	0.824	Ovisnici o heroinu Studentska populacija	1.342 -0.849
Psihopska devijacija	0.787		
Psihastenija	0.435		

Na osnovu rezultata u tabeli 3 moguće je utvrditi kako se grupe zasnovane na

konzumaciji opijata najviše razlikuju u depresivnosti kao karakteristici ličnosti

(0.824) a najmanje u psihasteniji kao karakteristici ličnosti (0.435). Kao što se može vidjeti na osnovu veličine i predznaka centroida grupa, prosječna vrijednost na diskriminativnoj dimenziji grupe koja konzumira opijate bliža je pozitivnom polu, dok je prosječna vrijednost odgovora na ovom diskriminativnom faktoru za grupu ispitanika iz studentske populacije pomjerena ka negativnom polu diskriminativnog faktora. Rezultati ukazuju da će se ispitanici najviše razlikovati prema obilježju viših prosječnih rezultata na skalama depresije, psihopatske devijacije i psihastenije unutar grupe ispitanika koji konzumiraju opijate.

Kako bi utvrdili u kojoj mjeri navedene varijable poboljšavaju predikciju pripadnosti konkretnoj grupi ispitanika u rezultatima prikazujemo i rezultate klasifikacije na osnovu datih prediktora. Prilikom procjene tačnosti klasifikacije vodili smo se veličinom grupe (jack-knife klasifikacija). Prediktori su omogućili tačniju klasifikaciju u slučajevima grupe studenata, gdje je umjesto slučajnih 64.7% predikcije došlo do povećanja predikcije na 90.8%; u slučaju grupe konzumenata sa slučajnih 35.3% došlo je do porasta predikcije na 77.4%. Ukupno je ispravno klasificirano visokih 85.6% slučajeva. Na osnovu ovih pokazatelja možemo doći do zaključka da navedeni prediktori omogućavaju tačnu klasifikaciju ispitanika što je bilo i očekivano na osnovu preliminarnih analiza, odnosno da se dvije navedene grupe na multivarijantnom nivou razlikuju u ispitivanim karakteristikama ličnosti.

## **DISKUSIJA**

Dobijeni rezultati ukazuju na postojanje statistički značajnih razlika u karakteristikama ličnosti ovisnika o heroinu i studentske populacije, nekonzumenata psihoaktivnih supstanci. Ispitanici se najviše razlikuju prema obilježju viših prosječnih rezultata na skalama depresije, psihopatske devijacije i

psihastenije unutar grupe ispitanika koji konzumiraju opijate, što su pokazala i dosadašnja istraživanja koja ukazuju da su konzumiranju i zloupotrebi psihoaktivnih supstanci sklonije osobe sa depresivnim, anksioznim i psihopatskim karakteristikama ličnosti. Na osnovu rezultata, možemo konstatovati da postoji statistički značajna razlika u karakteristikama ličnosti ovisnika o heroinu i studentske populacije, nekonzumenata psihoaktivnih supstanci. Naumovska i sar. (2010) su u sličnom istraživanju provedenom u Makedoniji našli kod ovisnika o opijatima izuzetno visoko izražen stepen depresivnosti. Roganović i sar. (2010) su na osnovu rezultata istraživanja provedenog na uzorku hospitalno liječenih ovisnika u Psihijatrijskoj klinici u Kotoru tokom 2009. godine, utvrdili izrazit komorbiditet poremećaja ličnosti, depresivnog i anksioznog poremećaja sa ovisnošću o heroinu. Sakoman (2008) ističe da u pozadini abuzusa droga, kao važan etiološki faktor razvoja ovisnosti nalazimo premorbidno psihološke probleme (depresivnost i anksioznost prisutna kod oko 60% slučajeva). Mnogi autori udžbenika psihologije i psihijatrije opisuju depresivnost kao stanje opšte melanholije, nezainteresovanosti, bezvoljnosti, gubitka sna i apetita koji se kao takvi mogu ublažiti ili čak u potpunosti iščeznuti uzimanjem određenih supstanci, što u mnogome doprinosi razvoju ovisnosti. Čak je i u najnoviju psihijatrijsku klasifikaciju bolesti DSM 5 (2013) uvrštena ovisnost o antidepresivima i drugim lijekovima. Više puta je dokazano da su korisnici droga usamljeniji od drugih. Zavisnici od droga uslijed razvijene zavisnosti prekidaju dotadašnje prijateljske, a nerijetko i porodične veze (26).

Anksioznost karakteriše stanje napetosti, straha, uznemirenosti, panike koja se takođe ublažava ili u potpunosti iščezava uzimanjem psihoaktivnih supstanci i lijekova.

U većini istraživanja obavljenih na populaciji ovisnika, nađeno je poklapanje ovisničkog načina života sa antisocijalnim ponašanjem. Iz istraživanja Kaplana (2) se zaključuje da devijantna ponašanja, kao i zavisnosti od droga mogu biti rezultat iskustva odbačenosti od drugih i samopercepcije o neposjedovanju cijenjenih socijalnih atributa. Do sličnih nalaza dolaze i istraživanja Radetić Lovrić (2013) o motivima uzimanja droga, u kojima mladi ističu potrebu za prihvatanjem od strane drugih kao jedan od dominantnih razloga posezanja za drogama. S obzirom da nabavka i konzumacija psihoaktivnih supstanci iziskuje veoma značajna materijalna sredstva, koja u većini slučajeva nisu dostatna za sve veću želju za uzimanjem supstance, ovisnici su primorani snalaziti se na razne načine da bi ublažili apstinencijalni sindrom i zadovoljili dnevne potrebe za unošenjem supstance u organizam. Najčešći put dolaska do sredstava je kriminogeno ponašanje u vidu krađe i otuđenja vrijednih predmeta iz kuće i okoline. Nerijetko, i sami su primorani početi se baviti proizvodnjom i stavljanjem u promet psihoaktivnih supstanci, što je zakonom definisano kao kriminalna radnja, te ovisnici veoma često bivaju hapšeni i osuđivani na zatvorske kazne. Neki od njih završavaju u ustanovama za maloljetne delikvente, koje po svom programu treba da budu između ostalog i odgojno-obrazovnog karaktera, no u praksi se tamo i dalje bez programa liječenja često „obrazuju“ u kriminalnom smislu (16). Kada uz sve ove karakteristike dodamo da se po podacima dobijenim mnogim istraživanjima, donja granica uzimanja psihoaktivnih supstanci značajno pomjerila i da djeca, čak i osnovnim školama a da ne govorimo o pubertetu i adolescenciji dolaze u dodir sa psihoaktivnim supstancama i sami postaju konzumenti, te da sam period puberteta i adolescencije sam po sebi karakteriše buntovno, neposlušno i prkosno ponašanje koje ako je u pozitivnoj korelaciji sa izostankom

roditeljske pažnje i ljubavi i odgovornog roditeljskog ponašanja, veoma često se okreću ulici i identifikaciji sa vršnjacima koji im nude razumijevanje za probleme, tretiraju ih kao starije, pružaju im novčanu pomoć u početku, u zamjenu za dilanje, nerijetko i prostituciju (29).

## ZAKLJUČAK

Konzumiranju i zloupotrebi psihoaktivnih supstanci sklonije su osobe sa depresivnim, anksioznim i psihopatskim karakteristikama ličnosti. Rezultati su pokazali da su depresivnost, anksioznost i psihopatska devijacija najčešći psihički poremećaji koji su u komorbiditetu sa ovisnošću o heroinu i da postoji statistički značajna razlika u karakteristikama ličnosti ovisnika o heroinu i studentske populacije, nekonzumenata psihoaktivnih supstanci. Heroin je dao novi pečat narkomaniji u našoj sredini i brzo se predstavio kao „najantisocijalnija droga“ koja direktno prijete ne samo integritetu pojedinca, već narušava i njegove relacije sa porodicom i bližom okolinom. Zabrinjavajući porast smrtnosti, sve veći broj dezintegrisanih porodica kao i povećan kriminalitet među narkomanima, nameće imperativ društvu da što prije poduzme odgovarajuće mjere u sprječavanju i suzbijanju nove kuge našeg vremena.



## LITERATURA

1. Cambor R.L., Millman R.B., Alcohol and Drug Abuse in Adolescents. Lews, M. (Eds.): Child and Adolescent Psychiatry. A Comprehensive Textbook (Second Edition). Baltimore, Maryland; 1996.
2. Kaplan H. I., Sadock B.J., Priručnik kliničke psihijatrije, prijevod drugog izdanja. Jastrebarsko: Naklada Slap, 1998.
3. Zavod za javno zdravstvo FBiH, Zdravstveno stanje stanovništva i organizacija zdravstvene zaštite u FBiH, Sarajevo, 1998., 1999., 2000.
4. UNDP Bosna i Hercegovina 2000. Mladi. Studija UNDP;2000.
5. Pekić S., Koalicija za prevenciju i tretman ovisnosti o drogama i alkoholu «Zajedno», Mentalno zdravlje u zajednici, 2004.; Vol 5 No 1: 21
6. Hasanović M., Pajević I., Kuldija A., Delić A., Medically assisted treatment for opiate addiction - suboxonemethod as prevention of social exclusion of youth – Tuzla model. 2012; Psychiatr Danub 24 (Suppl. 3): 394-404
7. Cerić I., Savremeni svijet i zloupotreba droga. 2004. Mentalno zdravlje u zajednici; Vol 5 No 1:3
8. EMCDDA, Annual Report on the State of the Drugs Problem in the European Union – 2002. Luxembourg: Office for Official Publication of the European Communities; 2002
9. Hasanović I.M., Kuldija A., Pajević M.I., Zorić S., Gender aspects of epidemiological characteristics of heroin addicts. 2013; Acta Medica Saliniana; 41(1):17-21. DOI:10.5457/ams.219.11 pp.17-21
10. DSM-5, Desk Reference to the Diagnostic Criteria from DSM-5. Washington DC USA, London England: American Psychiatric Association; 2013.
11. Cerić I., Mentalni poremećaji i poremećaji ponašanja izazvani psihoaktivnim supstancama. U: Klinička psihijatrija, Loga S. Sarajevo-Tuzla: Medicinski fakulteti Sarajevo i Tuzla; 1999.
12. Sakoman S., Liječenje opijatskih ovisnika-priručnik. Zagreb: Referentni centar MZ za ovisnosti o drogama, KBC „Sestre milosrdnice“, Klinika za psihijatriju, 2012.
13. Petrović P.S., Ličnost narkomana, Gornji Milanovac: Dečije novine, 1988.
14. Kecmanović D., Psihijatrija. Beograd-Zagreb: Medicinska knjiga, 1986.
15. Hudolin V., Rječnik ovisnosti. Zagreb: Školska knjiga, 1987.
16. Filipović N., Istine o marihuani i hašišu. Tuzla: Univerzal Tuzla; 1989.
17. Kozarić-Kovačić D., Grubišić-Ilić M., Grozdanić V., Forenzička psihijatrija. Zagreb: Medicinska naklada, 2005.
18. Petrović, P.S., Droga i ljudsko ponašanje, Beograd: Partenon, 2003.
19. Marić J., Klinička psihijatrija, Beograd: Megraf, 2005.
20. Hasanović M., Pajević I., Kuldija A., Delić A., Sutović A., Quality of Life of Heroin Addicts and their Family Memers improved during Medical Assisted Treatment of Opiate Dependence with Buprenorphine/Naloxone (Suboxone). 2012; British Journal of Medical and Health Sciences 1(1):55-62
21. Lam W.R., Depression. Oxford Psychiatry Library. Revised Second Edition. Oxford: UK, 2012.
22. Biro M., Berger J., Praktikum za primjenu i interpretaciju MMPI. Beograd; 2002.
23. Naumovska A., Boskovska M., Popovska-Subotin O., Risteska-Ordevska A., Stoimenova V., Dukevska S., Depresivnost kod zavisnicima od opijata po detoksikaciju. 5th Adriatic Drug Addiction Treatment Conference; 7th Sea Symposium on Addictive Behaviors. 2010.; Bhook of Abstracts. Vol. XI, supl 1; 13
24. Roganović M., Tomčuk A., Ševaljević N., Perišić R., Comparative analysis of comorbidity in alcohol and heroin abuse. 5th Adriatic Drug Addiction Treatment Conference; 7th Sea Symposium on Addictive Behaviors. Bhook of Abstracts, 2010., Vol. XI, supl 1; 33.
25. Sakoman S., Skrb trudnica ovisnih o opijatima i njihove novorođenčadi, Ovisnost; 2008., Vol. IX ; 13-18
26. Grgin-Lacković K., Psihologija adolescencije. Jastrebarsko: Naklada Slap; 2006.

27. Radetić-Lovrić S., Uloga socijalno psiholoških konstrukata u objašnjenju pojave zavisnosti o drogama. Mostar. Conference Proceedings from the biennial Congress of Psychologists of Bosnia and Herzegovina. 2013., Zbornik radova Kongresa psihologa Bosne i Hercegovine, issue: 3 / 2013, pages: 207-223.
28. Raboteg-Šarić Z., Empatija, moralno rasuđivanje i različiti oblici prosocijalnog ponašanja, Disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet, 1993.

## PERSONALITY CHARACTERISTICS OF HEROIN ADDICTS IN THE PERIOD OF TRANSITION BETWEEN ADOLESCENCY AND YOUNG ADULT AGE

Mitra Mirković Hajdukov<sup>1</sup>, Tamara Efendić Spahić<sup>2</sup>, Rusmir Softić<sup>1</sup>, Elvir Bećirović<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Psychiatry Clinic, University Clinical Centre Tuzla

<sup>2</sup>Department of Philosophy, University of Tuzla

Original scientific paper

### Abstract

**INTRODUCTION:** There has been significant growth in abuse of psychoactive substances among young population of Bosnia and Herzegovina in after-war period, which is equivalent to increase of number of heroin addicts included in addiction treatment program.

**AIM:** State whether there are any connections between personality characteristics and occurrence of heroin addiction.

**METHODS:** The research has been conducted on a sample of 160 examinees, divided in two groups – experimental and control group. In the experimental group, there were 61 addicts examined who have been treated in The Psychiatry Clinic of University Clinical Centre of Tuzla, and sample of control group has been formed of 99 examinees, students of Department of Electrical Engineering and Department of Philosophy of University of Tuzla, non – users of psychoactive substances. Sample was tested using Minnesota Multiphasic Personality Inventory (MMPI). For the needs of this research we have used scales of depression, psychastenia and psychopathical deviation. Testing of the hypothesis was done using discriminative analysis.

**RESULTS:** The average age of examinees in the control group was  $21.46 \pm 1.95$ , while average age of examinees in experimental group was  $27.66 \pm 2.48$  years. Based on sex, sample consisted of 107 men (41 in experimental, and 66 in control group) and 53 women (20 in experimental and 33 in control group). Results show that there are statistically significant differences between personality characteristics of heroin addicts and student population, non – users of psychoactive substances. Squared canonical correlation ( $r_c$ ) shows that discriminate function explains 73.2 % variations among grouping variable, and that examinees belong to either experimental of control group. Wilks'  $\lambda$  of discriminate function showed that there is statistically significant difference between heroin addicts and the control group (Wilks'  $\lambda = 0.464$ ;  $p=0.001$ ) and shows that the discriminate power of discriminate function is medium high. The biggest difference between examinees is noted by higher average results on depression scales, psychopathical deviation and psychastenia within addicts group, which is also shown in other researches, which point out that people with depressive, anxiety and psychopathical personality characteristics are more likely to abuse psychoactive substances.

**CONCLUSION:** Results show that there is connection between personality characteristics and occurrence of addiction, meaning that depression, anxiety and psychopathical deviation are most frequent psychological disorders that are connected to heroin abuse.

**Key words:** heroin addiction, personality characteristics, anxiety, depression, psychopathical deviation.

**Adresa za korespondenciju:**

**Mitra Mirković Hajdukov**

**Klinika za psihijatriju, UKC Tuzla, Rate Dugonjića bb, 75000 Tuzla, BiH**

**GSM: +387 61 168 732, e-mail: [miramh.psih@gmail.com](mailto:miramh.psih@gmail.com)**